

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

معاونت درمان

دبیرخانه شورای راهبردی تدوین راهنماهای سلامت

شناسنامه و استاندارد خدمت

حجامت تریا حجامت با شرط (تیغ)

بهار ۱۴۰۰

تنظیم و تدوین:

کارگروه تدوین استانداردهای طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی تهران- دفتر طب ایرانی و مکمل

با همکاری:

انجمن علمی طب سنتی ایرانی

هیات ممتحنه و ارزشیابی رشته طب سنتی ایرانی

دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی

مشاور: دکتر مریم خیری متخصص پزشکی اجتماعی

اسامی تدوین کنندگان:

۱. دکتر محمدرضا شمس اردکانی: مدیرکل دفتر طب ایرانی و مکمل
۲. دکتر عبدالله بهرامی: عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد و رئیس انجمن علمی طب سنتی کشور
۳. دکتر محمود خدادوست: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
۴. دکتر نفیسه حسینی یکتا: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی ارتش
۵. دکتر علیرضا عباسیان: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۶. دکتر مهدی یوسفی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد
۷. دکتر ابراهیم خادم: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۸. دکتر لیلی شیرینیگی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۹. دکتر ریحانه معینی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۱۰. دکتر نرگس گرگی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۱۱. دکتر حوریه محمدی کناری: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی ایران
۱۲. دکتر غلامرضا کرد افشاری: متخصص طب ایرانی
۱۳. دکتر مهشید چایچی: متخصص طب سنتی ایرانی

تحت نظارت فنی:

گروه استانداردسازی و تدوین راهنماهای سلامت

دفتر ارزیابی فن آوری، استانداردسازی و تعرفه سلامت

الف) عنوان دقیق خدمت مورد بررسی (فارسی و لاتین) به همراه کد ملی:

حجامت تر یا حجامت با شرط (تیغ) - کد ملی ۹۰۱۷۷۰

Wet cupping or "hijama"

ب) تعریف و تشریح خدمت مورد بررسی :

حجامت تر یعنی این که بعد از انجام بادکش (عمل مکش موضعی روی پوست) مکرر، روی پوست بدن توسط تیغ بیستوری خراش‌های کوچکی داده می‌شود و مقداری از خون با این روش از بدن خارج می‌شود.

حجامت یکی از روش‌های پیشگیری و درمان بیماری‌ها در طب سنتی ایران است که در صورت صلاحدید پزشک متخصص طب سنتی یا پزشکان صاحب صلاحیت در موارد خاص و در زمان خاص توصیه می‌شود (نه در تمام بیماری‌ها!).

هدف از حجامت تر خروج بخشی از خون بدن (بیشتر بخش رقیق خون) است و موجب جذب خون از عضو مجاور محل حجامت می‌شود. این روش موجب ضعف شدید و صدمه به اعضای اصلی بدن نمی‌شود. دارای فواید بسیاری است و فرد توصیه‌کننده لازم است بر تمامی ابعاد حجامت تسلط داشته باشد. لذا انجام این کار صرفاً در صلاحیت پزشک متخصص طب سنتی ایران و یا پزشک PhD طب سنتی یا پزشکان صاحب صلاحیت (که در ادامه به آن اشاره می‌شود) است.

چگونگی انجام حجامت بدین ترتیب است که در طی آن با ایجاد مکش در روی پوست، خون اطراف به محل مورد نظر جذب می‌شود (درحقیقت بر اساس مبانی طب سنتی انحراف طبیعت به سمت محل بادکش اتفاق می‌افتد) سپس تیغ زدن و خون‌گیری (حجامت مع الشرط) انجام می‌شود. گذاشتن بادکش می‌تواند با استفاده از آتش (ایجاد خلأ ناشی از مصرف اکسیژن داخل لیوان) و یا به وسیله مکش از انتهای محجمه و ایجاد خلأ توسط دستگاه ساکشن انجام شود.

مواضع انجام حجامت:

انتخاب محل انجام حجامت: معمولاً حجامت در نزدیک یا روی عضو بیمار که اغلب دردناک است، انجام می‌شود. اما اگر هدف از حجامت انحراف ماده بیماری‌زا از عضو به سمت دیگر باشد، از سمت مخالف عضو بیمار انجام می‌شود.

الف: جلوی سر: حجامت این ناحیه مضر برای حس و ذهن است.

کسی که حجامت می‌کند باید متوجه وجود شریان بزرگی که نزدیک موضع حجامت است باشد، پس بایستی مراقب موضع شریان باشد تا تیغ به آن نخورد. چراکه اگر تیغ به آن برخورد کند؛ باعث خونریزی شده و به سختی قطع می‌شود. اگر این شریان قطع شود به شنوایی و بینایی و همچنین ذهن آسیب می‌رسد.

ب: حجامت هامه: محل آن: حجامت بالای سر است. اگر شست را میان دو ابرو قرار دهیم انگشت نشانه (ابهام) به هر کجای سر که رسید محل حجامت سر است.

ب: قمحدوه (پس سر): محل: روی استخوان پس سری همان موضع برجسته‌ای که بالای فقرات گردن است و در زمان افتادن انسان به زمین اصابت می‌کند.

ت: نقره: این حجامت جانشین فصد اکحل (نام وریدی در بازوی بیمار) و در برخی منابع مانند التصریف، جانشین فصد قیفال (نام وریدی از وریدهای بازو) است. این حجامت باید پس از تخلیه کامل بدن از مواد زائد انجام یابد. محل: گودی گردن.

ث: اخدعین: محل: حجامت این ناحیه روی شانه و دو طرف گردن انجام می‌شود.

تذکر: در این نوع از حجامت به دلیل وجود شریان‌های مهم در این ناحیه نباید تیغ‌ها را عمیق زد.

ج: کاهل (مهره‌های پشت یا میان دو شانه): محل: بین دو کتف حدود مهره‌های T2-T4 روی ستون فقرات است.

چ: حجامت تحت ذقن (زیر زرخندان - زیر چانه): محل: زیر چانه

ح: حجامت پهنه یا قطن یا سه بند یا حجامت بین الورکین: محل: میان هر دو سرین یا پایین کمر است. استخوان سه بند همان استخوان ساکروم است و این حجامت روی ناحیه L5-S1 انجام می‌شود.

خ: حجامت ران یا سر فخذین:

نحوه انجام آن: باید انسان بنشیند و پاهایش را دراز کند و هر دو پا را به هم چسبانده و محجمه در قسمت فوقانی ران‌ها قرار گیرد. تیغ زدن باید بعد از مکش بسیار صورت گیرد. در خلف ران: بیمار در حالت خوابیده به شکم، محجمه را از پشت روی ران‌ها قرار می‌دهند.

د: حجامت ساقین: محل: یک وجب بالاتر از قوزک پا یا ۴ انگشت زیر زانو کمی مایل به خارج است.

نحوه انجام آن: مریض در زمان خروج خون باید در حالت ایستاده باشد، چراکه این در جذب فضولات مفیدتر است زیرا ماده ردی (بد و فاسد) همیشه به پایین نزول می‌کند. لازم است کسی که می‌خواهد حجامت ساقین انجام دهد داخل حمام شود و آب داغ بر ساقین بریزد و ساعتی بعد از آن راه برود تا خون رقیق شود سپس بر روی صندلی بنشیند و ۳۰ مرتبه محجمه را بگذارد و بردارد و در حال خروج خون ایستاده باشد.

ذ: حجامت کعبین: محل آن: کعب معادل استخوان تالوس است و از نظر آناتومی سطحی می‌توان قوزک پا را در محاذات آن در نظر گرفت. معمولاً برای این حجامت ناحیه بین قوزک و پاشنه پا حجامت می‌شود. کاربرد: مثل حجامت ساقین است.

علاوه بر حجامت‌های فوق، در منابع گوناگون به حجامت‌های شانه، ساعد، میچ دست، بالای زانو، سینه، تحت شراسیف (زیر دنده‌ها)، گرده (کلیه)، مثانه، مقعد، صدغین (گیجگاه) و موضع قریب چشم (اطراف چشم) نیز اشاره شده است.

ج) اقدامات یا پروسیجرهای ضروری جهت درمان بیماری:

• ارزیابی قبل از انجام پروسیجر

- ۱) لازم است قبل از انجام حجامت شرایط بیمار بررسی شود تا اطمینان حاصل شود که موارد منع حجامت وجود ندارد. علاوه بر این قبل از انجام حجامت لازم است پزشک با توصیه‌های اصلاح سبک زندگی، تدابیر غذایی و دارویی، بیمار را برای انجام حجامت آماده کند (تا خون رقیق و برای دفع آماده شود) وگرنه انجام حجامت می‌تواند به بیمار ضرر برساند.
- ۲) قبل از حجامت حمام ممنوع است (مگر کسی که خون او غلیظ باشد تا در اثر توقف در حمام و بخارات آب گرم رقت در خون حاصل شود و یک ساعت پس از حمام استراحت نموده و بعد حجامت کند). در ضمن انجام حجامت در حمام نیز ممنوع است.
- ۳) ارتباط حجامت و زمان غذا خوردن: (قبل از حجامت فرد نباید گرسنه باشد و درعین حال بلافاصله بعد از غذا خوردن و در حالت سیری کامل هم انجام حجامت ممنوع است. در صورت اضطرار باید قبل از حجامت، تنقیه یا قی انجام داد).
- ۴) ارتباط حجامت و زمان جماع (نزدیکی زناشویی): حداقل باید از ۱۲ ساعت قبل از انجام حجامت فرد نزدیکی نکرده باشد.
- ۵) ارتباط داروها و حجامت: گاهی با توجه به صلاحدید پزشک لازم است قبل از انجام عمل حجامت فرد مدتی تحت درمان دارویی قرار بگیرد. یا در صورت مصرف داروهای ضد انعقاد، آن را ۲۴ ساعت قطع کند.

طرز نشستن حجامت شونده:

بہتر است بیمار چهارزانو و رو به قبله بنشیند. چهارزانو نشستن احتمال غش حین حجامت به دلیل افزایش بازگشت وریدی به قلب راکم می‌کند اما نشستن روی صندلی یا تخت با پاهای آویزان باعث افزایش احتمال غش می‌شود.

روغن مالی پوست:

بہتر است قبل از هر کاری موضع حجامت را روغن مالی گردد زیرا درد را کاهش می‌دهد.

• ارزیابی حین انجام پروسیجر

نحوه انجام حجامت:

ابتدا لازم است محل مورد نظر را با پنبه الکل استریل کرده و سپس روغن مالی کرده، بادکش انجام شود. وقتی به اندازه کافی بادکش انجام شد، با تیغ بیستوری مناسب برش‌های معتدل روی پوست زده شود. پس از خروج خون و اتمام کار محل را با پنبه تمیز کرده و با عسل پانسمان نمایند.

بادکش:

بادکش کردن قبل از تیغ زدن باعث می‌شود تا ماده به سمت موضع کشیده شود، نضح یابد (خون از نظر غلظت به حدی برسد که آماده خروج شود) و محل بی‌حس شود. بایستی بادکش‌ها را چند مرحله‌ای انجام داد و هر مرحله از مرحله قبلی مکش را بیشتر کرده و سپس محجمه را برداشت تا ماده رقیق برگردد و ماده غلیظ در موضع باقی بماند. این کار باعث می‌شود حین بادکش کردن درد زیادی ایجاد نشود. (بہتر است بادکش تا زمانی که موضع خوب سرخ شود ادامه یابد).

اندازه محجمه بسته به محل و اندازه عضو متفاوت است. اگر عضو بزرگ باشد بایستی محجمه بزرگ‌تر و اگر کوچک باشد محجمه کوچک‌تر انتخاب شود. زیرا با خون‌گیری متناسب هر عضو، نتیجه لازم حاصل می‌شود و همچنین محجمه در موضع بهتر ثابت می‌شود به همین جهت محجمه کاهل بزرگ‌تر از اخدعین و محجمه ساقین بین این دو و محجمه چانه کوچک‌تر از سر و غیر آن است.

تیغ زدن:

منظور از تیغ زدن معتدل آن است که تیغ تنها از تمام لایه‌های پوست بگذرد. نحوه تیغ زدن برحسب وضع شخص یعنی چاقی و لاغری و کودک و سالمند و همچنین موضع حجامت متفاوت است؛ ولی در کل تیغ‌ها باید عمیق و طولانی زده شود خصوصاً در شرایط زیر به طوری که تمام ضخامت پوست را در برگیرد: ۱- وجود علائم غلبه دم در کل بدن ۲- وجود غلظت خون

تخلیه خون:

مقدار خون خارج شده در حجامت برحسب موضع حجامت، میزان قوت و ضعف بدن و برحسب نیاز بیمار و همچنین نوع خون و غلظت آن متفاوت بوده و حدوداً بین ۲۰ تا ۳۵۰ گرم است. البته همه این‌ها به نظر طبیب بستگی دارد و از زیاده‌روی در خارج کردن خون که ماده حیات است باید اجتناب کرد.

پس از تیغ زدن با ایجاد مکش توسط لیوان حجامت، خون‌گیری صورت می‌گیرد و مکش بایستی در هر مرحله از مرحله قبلی قوی‌تر و مدت آن طولانی‌تر شود. پس از هر بار که خون لیوان را تخلیه می‌کنیم بایستی موضع حجامت را با گاز استریل تمیز کنیم. خون را تا اندازه‌ای که تغییر رنگ در آن ایجاد شود باید خارج کرد. در صورتی که با دو بار بادکش پس از تیغ زدن خون کافی خارج نشود، می‌توان برای بار دوم تیغ زد و اگر خون بسیار غلیظ و تیره باشد برای بار سوم باید تیغ زد. هرچه خون غلیظ‌تر باشد تیغ‌ها را باید عمیق‌تر زد.

ارزیابی حین انجام حجامت:

- از بیمار پرسیده شود که آیا احساس ضعف و سرگیجه دارد یا خیر
- در صورت احساس سرگیجه و ضعف بیمار را به حالت خوابیده در آورید.
- مقدار خون خارج شده در حجامت برحسب موضع حجامت، میزان قوت و ضعف بدن و برحسب نیاز بیمار و همچنین نوع خون و غلظت آن کنترل شود. از زیاده‌روی در خارج کردن خون باید اجتناب کرد.

• ارزیابی بعد از انجام پروسیجر

پانسمان محل حجامت:

برخی منابع گذاردن زردچوبه کوبیده شده و دستمال گرم را بر موضع حجامت پیشنهاد کرده‌اند. لیکن آنچه امروزه رایج است و نتایج بسیار خوبی دارد پانسمان با عسل است.

بعد از پایان حجامت لازم است نبض و حال عمومی بیمار ۵ دقیقه تحت نظر گرفته شود که دچار ضعف نشود.

در ضمن به بیمار برای رعایت نکات زیر توضیح داده شود:

- شستن موضع حجامت: تا یک ساعت پس از حجامت نباید موضع را شست چراکه ممکن است باعث عفونت ناحیه شود.
- استحمام پس از حجامت: نباید تا ۲۴ ساعت استحمام کرد زیرا بر اساس منابع طب سنتی باعث تب می‌شود.
- غذا خوردن: یک ساعت پس از حجامت می‌توان غذا خورد.
- خواب: نبایستی بلافاصله بعد از حجامت خوابید.
- جماع: تا ۲۴ ساعت پس از حجامت باید از روابط زناشویی پرهیز نمود.
- هیجانان روحی-روانی: باید از هیجانان شدید مانند خشم و هیجانان عصبی پرهیز کرد.
- از ورزش سنگین و فعالیت بدنی شدید بعد حجامت خودداری شود.

• کنترل عوارض جانبی انجام پروسیجر

- بادکش‌ها باید در چند مرحله انجام شود، به طوری که موضع کاملاً سرخ شود؛ و خونی که به محل مورد نظر جذب شده به طور کامل دفع شود. وگرنه احتمال عارضه خارش بیشتر می‌شود.
- میزان مکش بادکش بهتر است کمتر از ۳۰۰ میلی متر جیوه باشد و مدت آن از ۱۰ دقیقه بیشتر نشود تا کبودی و عارضه پوستی شدیدی به جا نگذارد.
- لازم است مقدار خونی که خارج می‌شود با توجه به شرایط بیمار تنظیم شود.
- در فرد کم‌خون یا با خون رقیق نباید تیغ‌ها را عمیق زد. همچنین بایستی تیغ را در نرم‌ترین محل برجستگی پس از بادکش وارد کرد.
- پس از هر بار که خون لیوان را تخلیه می‌شود بایستی موضع حجامت را با گاز استریل تمیز کرد تا جای زخم باقی نماند.
- نقاطی از بدن که دارای گوشت نرم و نازک و پوست متخلخل (سست) باشد، باید تنها یک‌بار در معرض تیغ قرار گیرد تا محل حجامت گرفتار زخم نشود.
- نظافت محل انجام خدمت باید قبل از هر بیمار کنترل شود و ملحفه و وسایل یکبار مصرف جمع‌آوری و تعویض گردد تا از انتقال بیماری و عفونت پیشگیری شود.

د) تواتر ارائه خدمت (تعداد دفعات مورد نیاز / فواصل انجام)

فاصله دو حجامت بسته به نظر پزشک متخصص طب سنتی برحسب نوع بیماری و طبع فرد، فصل، منطقه جغرافیایی و ... متفاوت است. تواتر حجامت به گونه‌ای باشد که میزان خونگیری در روز بیشتر از ۲۰۰ سی سی نشود.

ه) افراد صاحب صلاحیت جهت تجویز (Order) / خدمت مربوطه و استاندارد تجویز:

- پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی (فارغ‌التحصیل دانشکده‌های طب سنتی): پزشکانی هستند که دوره دکترای تخصصی (PhD) یا تخصص طب سنتی ایرانی را در دانشگاه‌های مورد تأیید وزارت بهداشت گذرانده‌اند.
- پزشکان دوره‌دیده: پزشکان عمومی یا متخصصی که دوره‌های مورد تأیید دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت را گذرانده باشند

و) افراد صاحب صلاحیت جهت ارائه خدمت مربوطه:

○ پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی

○ پزشکان دوره‌دیده (غیر از حجامت سرو صورت)

ز) عنوان و سطح تخصص‌های مورد نیاز (استاندارد) برای سایر اعضای تیم ارائه‌کننده خدمت:

ردیف	عنوان تخصص	تعداد موردنیاز به طور استاندارد به ازای ارائه هر خدمت	میزان تحصیلات مورد نیاز	سابقه کار و یا دوره آموزشی مصوب در صورت لزوم	نقش در فرایند ارائه خدمت
۱	پذیرش و خدمات	یک نفر	سیکل	-	تشکیل پرونده پیگیری مسائل اداری - مالی جابه‌جایی وسایل و شست و شوی وسایل
۲	کارشناس دوره‌دیده	یک نفر	کارشناس فیزیوتراپی، پرستاری یا مامایی	دوره ۶ ماهه نظری و عملی حجامت و بادکش با نظارت انجمن علمی طب سنتی ایران دارای مجوز فعالیت و مدرک باز آموزشی ۲ ساله	بررسی شرایط مراجعه‌کننده، رد کردن موارد منع خدمت، ارائه خدمت زیر نظر پزشک

ح) استانداردهای فضای فیزیکی و مکان ارائه خدمت:

- این خدمت در مطب یا سلامتکده ارائه می‌شود.
- متراژ اتاق: ۶ متر

- دمای اتاق: ۲۳ الی ۲۵ درجه سانتی گراد
- پوشش دیوارها و کف اتاق: هر پوششی که قابلیت شستشو داشته باشد اعم از کاشی، سرامیک، سنگ و غیره
- نور اتاق: نور معمول در اتاق معاینه (جهت تأمین نور کافی برای مشاهده موضع حجامت می‌توان از چراغ معاینه پایه‌بلند استفاده نمود)
- سیستم تهویه: جهت تهویه مناسب اتاق

ط) تجهیزات پزشکی سرمایه‌ای به ازای هر خدمت:

ردیف	عنوان تجهیزات	کاربرد در فرایند ارائه خدمت	متوسط عمر مفید تجهیزات	تعداد خدمات قابل ارائه در واحد زمان	متوسط زمان کاربری به ازای هر خدمت	امکان استفاده هم‌زمان برای ارائه خدمات مشابه و یا سایر خدمات
۱	تخت	قرارگیری مراجعه‌کننده بر روی آن	۳ سال	دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود ندارد.
۲	تهویه	جلوگیری از آلودگی فضای اتاق	۵ سال	دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود ندارد.
۳	دستگاه مکش (بادکش)	برای ایجاد مکش در لیوان حجامت	نوع دستی ۳ ماه و نوع برقی آن ۳ سال	چهار خدمت در ساعت	۱۰ دقیقه	وجود ندارد.

ی) داروها، مواد و لوازم مصرفی پزشکی جهت ارائه هر خدمت:

ردیف	اقلام مصرفی مورد نیاز	میزان مصرف (تعداد یا نسبت)
۱	لیوان حجامت	۲ عدد
۲	ملحفه	۲ عدد
۳	روبالشی	۲ عدد
۴	عسل یا زردچوبه	بسته به محل حجامت
۵	تیغ بیستوری	۱-۲ عدد
۶	پنبه الکل	بسته به میزان محل مورد حجامت
۷	دستکش استریل	۱-۲ جفت
۸	گاز استریل	۲-۳ عدد
۹	چسب	بسته به محل مورد حجامت
۱۰	Safety box	برای دفع تیغ بیستوری

- در مورد دفع زباله‌های خونی ذکر این نکته لازم است که با توجه به قرارداد منعقد شده با شهرداری تهران ضایعات مربوطه در قالب دفع بهداشتی زباله‌های بیمارستان‌ها و مراکز درمانی معدوم خواهد گردید.

ک) استانداردهای ثبت:

- ثبت میزان نبض و فشار خون قبل و بعد از انجام خدمت.
- ثبت آزمایش خون (بوئژه هموگلوبین یا هماتوکریت و فاکتورهای انعقادی) بیمار بسته به تشخیص افتراقی‌های مطرح قبل و بعد از خدمت همگی در صورت صلاحدید بالینی پزشک
- ثبت تغییر علائم هریک از اندیکاسیون‌های مطرح شده در بخش تعریف خدمت بر اساس VAS (Visual Analogue Scan)

ل) اندیکاسیون‌های دقیق جهت تجویز خدمت:

- کاربرد حجامت در هر عضو، بستگی به موضع آن دارد و تشخیص اندیکاسیون‌ها بر عهده پزشک متخصص طب ایرانی است (1). بعضی از کاربردهای آن در بیماری‌های زیر است:
- 1) بیماری‌های پوستی مانند کهیر خارش‌دار / آگزما و درماتیت آتوپیک / جوش‌ها و دمل‌ها / پسوریازیس (2-9)
  - 2) بیماری‌های خونی مانند پر خونی یا غلبه خلط خون / همولیز و هموسیدروز و هموکروماتوز / آنمی سیدروبلاستیک / حمله سیکل سل و همولیتیک / (2-8)
  - 3) بیماری قلب و عروق مانند فشار خون بالا، ایسکمی میوکارد، ترومبوز عروق اندام تحتانی، تب روماتیسمی (8, 9)
  - 4) بیماری‌های خود ایمنی مانند آرتریت روماتوئید / ام-اس / ویتیلیگو (8)
  - 5) بیماری‌های عفونی مانند هپاتیت، هرپس زوستر، سلولیت (8, 9)
  - 6) دردهای مفصلی و عضلانی مانند کمردرد، استئوآرتریت زانو، سندرم تونل کارپ / فیبرومیالژی، نقرس (2-10)
  - 7) بیماری‌های تنفسی و گوش و حلق و بینی مانند اوتیت مدیا / سینوزیت مزمن / آسم (8, 9)
  - 8) بیماری‌های اعصاب و روان مانند سرگیجه / صرع / مالیخولیا (افسردگی) / سکنه مغزی / نورالژی تریجمینال / (2-8, 11)
  - 9) سنگینی سر / سردرد / پاک‌سازی سر (2-8)
  - 10) بدخیمی‌ها (8)
  - 11) بیماری‌های گوارشی مانند سندرم روده تحریک پذیر، بواسیر (2-8)
  - 12) مسمومیت یا فلزات سنگین (8)
  - 13) مسمومیت دارویی (8)
  - 14) اختلالات متابولیک مادرزادی و گالاکتوزمی (8)
  - 15) دردهای کلیه و رحم و مثانه (2-7)

- ۱۶) خارش و ورم بیضه و خارش آلت تناسلی (7-2)
- ۱۷) جراحات یا زخم‌های پا مانند پای دیابتی (8-2)
- ۱۸) اختلالات هورمونی مانند آمنوره (12, 13) / دیابت / اختلال هورمون‌های تیروئید/ هایپرلیپوپروتینمی (2-9, 14, 15)
- ۱۹) بهبود اکسیژن رسانی در افراد سیگاری (8, 9)
- ۲۰) کاهش ورم و التهابات عضو (8)
- ۲۱) کاهش استرس و تقویت سیستم ایمنی (8)

م) شواهد علمی در خصوص کنتراندیکاسیون های دقیق خدمت:

- قبل از ۲ سالگی و بعد از ۶۰ سالگی نباید حجامت کرد. گرچه این منع مطلق نیست و بسته به شرایط بیمار و تشخیص طبیب تغییر می‌کند.
- کسانی که شرایط و ملاحظات قبل از حجامت (که در بند ج ذکر شده) را رعایت نکرده باشند.
- بیمارانی که کم‌خونی شدید یا اختلال انعقادی خونریزی دهنده مانند هموفیلی دارند یا داروی ضد انعقادی خود را از ۲۴ ساعت قبل قطع نکرده‌اند.
- کسانی که سابقه بد جوش خوردن زخم دارند.
- بر روی مناطقی از پوست که زخم، درماتیت، ترومبوز و التهاب عروق واریسی وجود دارد نباید حجامت انجام داد.
- در ناحیه شکم، ساکروم و سینه خانم‌های باردار نباید حجامت انجام شود.

ن) مدت زمان ارائه هر واحد خدمت:

خدمت مذکور قابل ارائه توسط کارشناس دوره‌دیده نیز می‌باشد. اما بهتر است که متخصص طب سنتی و یا سایر پزشکان صاحب صلاحیت که در بند قبل به آن اشاره شده بود، این خدمت را انجام دهد. در صورت نیاز به حجامت سرو صورت، این کار تنها توسط متخصص طب سنتی می‌بایست انجام شود.

ردیف	عنوان تخصص	میزان تحصیلات	مدت زمان مشارکت در فرایند ارائه خدمت	نوع مشارکت در قبل، حین و بعد از ارائه خدمت
۱	پزشک PhD طب سنتی، متخصص طب سنتی ایرانی و پزشک دوره‌دیده	دکترای تخصصی	۵ دقیقه	دستور خدمت ارزیابی نتایج حاصله
۲	کارشناس دوره‌دیده*	کارشناس	۳۰ دقیقه	بررسی شرایط مراجعه‌کننده رد کردن موارد منع خدمت و ارائه خدمت

ردیف	عنوان تخصص	میزان تحصیلات	مدت زمان مشارکت در فرایند ارائه خدمت	نوع مشارکت در قبل، حین و بعد از ارائه خدمت
۳	پذیرش و خدمات*	سیکل	۱۵ دقیقه	پیگیری مسائل اداری - مالی جابه‌جایی وسایل و نظافت اتاق، شستشو وسایل

حضور موارد ستاره‌دار الزامی نیست

ردیف	عنوان تخصص	میزان تحصیلات	مدت زمان مشارکت در فرایند ارائه خدمت	نوع مشارکت در قبل، حین و بعد از ارائه خدمت
۱	پزشک PhD طب سنتی ایرانی یا متخصص طب سنتی و پزشکان دوره‌دیده	دکترای تخصصی یا دکتر	۳۰ دقیقه	دستور خدمت بررسی شرایط مراجعه‌کننده رد کردن موارد منع خدمت ارائه خدمت ارزیابی نتایج حاصله
۲	پذیرش و خدمات*	سیکل	۱۵ دقیقه	پیگیری مسائل اداری - مالی جابه‌جایی وسایل و نظافت اتاق، شستشو وسایل

ع) موارد ضروری جهت آموزش به بیمار:

توصیه‌های قبل از حجامت:

- ۱- جهت استمداد از پروردگار متعال برای شفا یافتن و گرفتن نتیجه درمانی بهتر، با وضو باشید و دعای حجامت - به نقل از امام رضا(ع) - را پیش از حجامت قرائت فرمایید و صلوات بفرستید.
- ۲- هشت ساعت قبل از حجامت، از مصرف غذاهای با مزاج سرد (مثل لبنیات و...)، خوراکی‌های شور، ترشیجات، تخم مرغ و ماهی پرهیز شود.
- ۳- با شکم گرسنه یا سیر حجامت نکنید.
- ۴- یک ساعت قبل از حجامت، مصرف انار یا نوشیدن آب انار یا شربت آب عسل یا مایعات فراوان توصیه می‌شود.

۵- در صورت ابتلا یا شک به بیماری‌های واگیردار (از قبیل هپاتیت، ایدز و ...)، اختلالات انعقادی (مثل هموفیلی و ...)، و یا مصرف داروهای رقیق کننده خون (مثل آسپیرین، وارفارین، هپارین، پلاویکس و ...) و داشتن حملات تشنجی و صرع، حتما پزشک خود را مطلع سازید.

۶- اگر اهدای خون به هر علتی برای شما ممنوع شده است حتما پزشک خود را مطلع سازید.

۷- حجامت کردن بانوان در دوران بارداری و همه ایام عادت ماهیانه، ممنوع است.

۸- موها را در موضع حجامت کوتاه کنید.

۹- ۲۴ ساعت قبل از حجامت، از عمل زناشویی (مقاربت) پرهیز کنید.

۱۰- یک روز پیش از حجامت استحمام کنید.

توصیه های بعد از حجامت:

۱- طی ۶ ساعت اولیه پس از حجامت، خوردن شربت عسل توصیه می شود.

۲- تا ۱۲ ساعت بعد از حجامت، از مصرف سیگار، قهوه، کاکائو، آدامس، نوشابه و ... پرهیز کنید.

۳- تا ۱۲ ساعت بعد از حجامت، از مصرف نمک و ترشیجات پرهیز نمایید.

۴- تا ۲۴ ساعت بعد از حجامت، از مصرف ماهی، لبنیات و غذاهای شور و غذاهای با کیفیت سرد و تند و تیز پرهیز کنید.

۵- تا ۲۴ ساعت بعد از حجامت، ورزش و کار سنگین انجام ندهید.

۶- دوازده ساعت پس از حجامت، می توانید دوش بگیرید. (موضع حجامت را فقط با آب خالص شسته و از لیف و صابون استفاده

نکنید.)

۷- تا ۲۴ ساعت پس از حجامت، مقاربت جنسی ممنوع است.

۸- با توجه به استفاده از وسایل استریل و یکبار مصرف در این مرکز، نگران انتقال بیماری‌های واگیردار از قبیل هپاتیت نباشید.

1. Nimrouzi M, Mahbodi A, Jaladat AM, Sadeghfard A, and Zarshenas MM. Hijamat in Traditional Persian Medicine: Risks and Benefits. *J Evidence-Based Complement Altern Med* 2014; 19.
2. Aghili Shirazi M. *Kholase al hekma* (Persian). Nazem E, editor. Quom: Esmailian; 2006.
3. Arzani MA. *Mofarah al-Gholoob* (lithograph in Persian). Lahore: Eslamiah Press; 1915. pp. 297–325.
4. Jorjani SI. *Al- Aghraz al- Tebbieh va al- Mabahes al-Alayieh* [Medical Pursuits. Tehran: Tehran University Press; 2005. p. 631.
5. Azam Khan M. *Exir Azam* (Persian) Vol.1. Tehran: Institute of Meical History, Islamic Medicine and Complementary Medicine; 2008. pp. 65–198.
6. Arzani MA. In: *Teb-e-Akbari* [Akbari's Medicine]. Ehya Teb e Tabiee O, editor. Tehran: Jalaeddin Press; 2008. pp. 641–2.
7. Gilani MK. In: *Hefz al-Sehat Naseri*. Chooapani R, editor. Tehran: Almaee Press; 2009.
8. Mohamed El Sayed S, Al-quliti A-S, Salah Mahmoud H, Baghdadi H, A. Maria R, Mohamed Helmy Nabo M, *et al*. Therapeutic Benefits of Al-hijamah: in Light of Modern Medicine and Prophetic Medicine. *Am J Med Biol Res* 2014; 2:46–71.
9. Sajid MI. Hijama therapy (wet cupping) - its potential use to complement British healthcare in practice, understanding, evidence and regulation. *Complement Ther Clin Pract* 2016; 23:9–13.
10. Hanan SA and Eman. Cupping Therapy (Al-Hijama): It's Impact on Persistent Non-Specific Lower Back Pain and Client Disability.
11. Kordafshari G, Ardakani MRS, Keshavarz M, Esfahani MM, Nazem E, Moghimi M, *et al*. The Role of Phlebotomy (*Fasd*) and Wet Cupping (*Hijamat*) to Manage Dizziness and Vertigo From the Viewpoint of Persian Medicine. *J Evid Based Complementary Altern Med* 2017; 22:369–373.
12. Meyari A, Tehrani FR, Tansaz M, Mokaberinejad R, and Biglarkhani M. Wet Cupping and Phlebotomy in Management of Oligo/Amenorrhea: View of Persian Medicine. *Tradit Integr Med* 2020; 5.
13. Khan AA, Begum W, and Roqaiya M. TREATMENT OF POLYCYSTIC OVARIAN SYNDROME BY WET CUPPING – A. 6–10.
14. Meyari A, Ramezani Tehrani F, Biglarkhani M, Mokaberinejad R, and Tansaz M. A REVIEW ON THE EFFECTS OF WET-CUPPING (HIJAMAT) ON FASTING BLOOD SUGAR. *Indo Am J P Sci* 2017; 4.
15. Khosrow Again, Reza Montazer, and Djafar Namavary. Comparison Biochemistries of Obtained Blood Products between The Hijama and Phlebotomy.

- تاریخ اعتبار این راهنما از زمان ابلاغ به مدت ۳ سال می باشد و بعد از اتمام مهلت زمانی میبایست ویرایش صورت پذیرد.

بسمه تعالی
فرم تدوین راهنمای تجویز

مدت زمان ارائه	تواتر خدمتی		محل ارائه خدمت	شرط تجویز		ارائه کنندگان اصلی صاحب صلاحیت	افراد صاحب صلاحیت جهت تجویز	کاربرد خدمت		کد RVU	عنوان استاندارد
	فواصل انجام	تعداد دفعات مورد نیاز		کنترل اندیکاسیون	اندیکاسیون			سرپایی	بستری		
۳۰ دقیقه	بر حسب نیاز بیمار و تشخیص پزشک	بر حسب نیاز بیمار و تشخیص پزشک تا حداکثر روزی ۲۰۰ سی سی خونگیری	مطب یا سلامتکده: اتاق ۶ متری با قابلیت شستشوی دیوار و کف	<p>۱- بیماری‌های پوستی مانند کهیر</p> <p>۲- بیماری‌های خونی مانند پر خونی یا غلبه خلط خون / همولیز</p> <p>۳- بیماری قلب و عروق مانند فشار خون بالا</p> <p>۴- بیماری‌های خود ایمنی مانند آرتریت روماتوئید</p> <p>۵- بیماری‌های عفونی مانند هپاتیت</p> <p>۶- دردهای مفصلی و عضلانی مانند کمردرد، سندرم تونل کارپ</p> <p>۷- بیماری‌های تنفسی و گوش و حلق و بینی مانند آسم</p> <p>۸- بیماری‌های اعصاب و روان مانند سرگیجه / صرع</p> <p>۹- سنگینی سر / سردرد</p>	<p>کسانی که شرایط و ملاحظات قبل از حجامت (که در بند ج ذکر شده) را رعایت نکرده باشند.</p> <p>- بیمارانی که کم‌خونی شدید یا اختلال انعقادی خونریزی دهنده دارند یا داروی ضد انعقادی خود را از ۲۴ ساعت قبل قطع نکرده‌اند.</p> <p>- کسانی که سابقه بد جوش خوردن زخم دارند.</p>	(۱) پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی (۲) پزشکان دوره‌دیده (غیر از سر و صورت)	(۱) پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی (۲) پزشکان دوره‌دیده	*	۹۰۱۷۷۰	حجامت تر	

مدت زمان ارائه	تواتر خدمتی		محل ارائه خدمت	شرط تجویز		ارائه کنندگان اصلی صاحب صلاحیت	افراد صاحب صلاحیت جهت تجویز	کاربرد خدمت		کد RVU	عنوان استاندارد
	فواصل انجام	تعداد دفعات مورد نیاز		کنترل اندیکاسیون	اندیکاسیون			سرپایی	بستری		
					۱۰) بدخیمی‌ها ۱۱) بیماری‌های گوارشی ۱۲) مسمومیت یا فلزات سنگین ۱۳) مسمومیت دارویی ۱۴) اختلالات متابولیک مادرزادی و گالاکتوزمی ۱۵) درد اندام، جراحات یا زخم‌های پا ۱۶) اختلالات هورمونی مانند دیابت / آمنوره						

• تاریخ اعتبار این راهنما از زمان ابلاغ به مدت ۳ سال می باشد و بعد از اتمام مهلت زمانی میبایست ویرایش صورت پذیرد.